

3. Blackstone, Brad, Blogs in English language teaching and learning: Pedagogical uses and student responses. Brad Blackstone, John Spiri, Naeko Naganuma // Reflections on English Language Teaching. Vol. 6, No. 2. pp. 1–20. [in English].

4. Campbell, A. P. (2003). Weblogs for use with ESL classes [Electronic resource]. Retrieved from: <http://iteslj.org/Techniques/Campbell-Weblogs.html>. [in English].

5. Darabi, R. (2006). Basic writing and learning communities. Journal of Basic Writing, Vol. 25(1). – pp. 53–72. [in English].

6. Richard, E. Content Delivery in the Blogosphere [Electronic resource] / Richard, E. Ferdig, Kaye D. Trammell. “T.H.E. Journal”. February 2004. Retrieved from: <http://www.thejournal.com/magazine/vault/A4677D.cfm>. [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.04.2017

УДК 37(091)(477.83)“18/19”

Микола Галів, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

КАТЕГОРІЯ “ФАКТ” В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ НАРАТИВІ СТЕПАНА ГОЛУБЄВА

У статті на основі логіко-семантичного аналізу праць відомого історика і педагога Степана Голубєва (1848 – 1920), характеризується розуміння вченим категорії “факт”. Встановлено, що С. Голубєву було притаманне бінарне трактування цього поняття: 1) факт – прояв дійсності, який існує (існував) попри те, є він безсумнівно доведений дослідниками чи ні; 2) факт – безсумнівне, логічно доведене твердження про дійсність. З’ясовано, що С. Голубєв поділяв факти на прості і складні, важливі і звичайні. Показано, що вчений не завжди відзначався послідовністю у застосуванні правил використання джерел для встановлення фактів, але йому добре вдавалося на основі аналізу джерел датувати історичні події.

Ключові слова: Степан Голубєв, історія педагогіки, факт, наратив.

Літ. 8.

Николай Галив, кандидат педагогических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории Украины Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

КАТЕГОРИЯ “ФАКТ” В ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАРАТИВЕ СТЕПАНА ГОЛУБЕВА

В статье на основе логико-семантического анализа работ известного историка и педагога Степана Голубева (1848 – 1920), характеризуется понимание ученым категории “факт”. Установлено, что С. Голубеву была присуща бинарная трактовка этого понятия: 1) факт – проявление действительности, которое существует (существовало) несмотря на то, является ли оно несомненно доказано исследователями или нет; 2) факт – несомненно, логично доказанное утверждение о действительности. Выяснено, что С. Голубев разделял факты на простые и сложные, важные и обычные. Показано, что ученый не всегда отличался последовательностью в применении правил использования источников для установления фактов, но ему хорошо удавалось на основе анализа источников датировать исторические события.

Ключевые слова: Степан Голубев, история педагогики, факт, нарратив.

Mykola Haliv, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Modern History of Ukraine Department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE CATEGORY “FACT” IN THE HISTORICAL AND PEDAGOGICAL NARRATIVE OF STEPAN HOLUBYEV

The article on the basis of the logical and semantic analysis of the works of the famous historian and teacher Stepan Holubyev (1848 – 1920) characterizes the Holubyev's understanding of the category “fact”. The topicality of the task is strengthened by the development of the epistemological and theoretical-methodological reflexion of the contemporary humanities, which stipulates, among other questions, the examination of source of study the basis of the history of Ukrainian pedagogy.

The author uses such methods as the content analysis of scientific works of Stepan Holubyev on the history of education, an analysis and synthesis, the typological interpretation, and the logical-semantic method.

The article establishes that the binary interpretation of this term was inherent by Stepan Holubyev: 1) the fact – a phenomenon of the reality that exists (existed), although this may not always be proven by researchers; 2) the fact – logically proved statements about reality. The first interpretation of the category “fact” approximates his to the positivists, the second – to the neoKant's ideas. The author suggests that both epistemological doctrine had some influence on the scientist. It is disclosed, that Stepan Holubyev divided facts into the simple and complex, important and ordinary.

The article shows that Stepan Holubyev was not consistent in applying the rules of using the historical documents. However, he logically proved the dating of the historical events. The author cites two examples of research of facts which demonstrate this: a) the date of the uprising of Orthodox residents of Kyiv against the Petro Mohyla's schools in Kyiv-Pechersk Lavra; b) the specification of time when the well-known education activist Isaya Trofymovych Kozlovskiy was rector of the Kyiv-Mohyla school.

Hence, the clarification and singling out of Stepan Holubyev's works on the history of pedagogy can be considered a perspective research direction.

Keywords: Stepan Holubyev, the history of pedagogy, a fact, a narrative.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Поняття “факт” є ключовим в теорії та методології історико-педагогічної науки. Його трактування і стратегія використання у певному наративі дає змогу прослідкувати засадничі епістеми вченого. Таке завдання ставимо, зокрема, й при аналізі праць відомого історика церкви і освіти, професора Київської духовної академії і водночас Університету Св. Володимира Степана Тимофійовича Голубева (1848 – 1920), автора численних наукових досліджень з історії освітніх закладів України XVII – XVIII ст. (насамперед Києво-Могилянської академії). Актуальність такого завдання посилюється розвитком епістемологічної, теоретико-методологічної рефлексії сучасної історико-педагогічної науки, яка спонукає, зокрема, до вивчення джерелознавчого підґрунтя української педагогічної історіографії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та епістемологічні засади українського історико-педагогічного наративу досліджували Л. Ваховський, Н. Гулан, О. Сухомлинська, О. Черкасов. Життєвий шлях, академічну та громадську політичну діяльність, наукову творчість С. Голубева дослідили В. Ульяновський, частково – В. Біднов, В. Заїкин, О. Лотоцький, К. Крайній, Т. Богданова та ін. Більшість з них із загальноісторіографічних позицій охарактеризували науковий доробок Степана Тимофійовича у сфері як церковної історії, так й історії освіти. Лише В. Ульяновський [9] умістив низку рефлексій щодо методологічного інструментарію та категоріального апарату, яким послуговувався С. Голубев. На жаль, на сьогодні немає досліджень, які б розкрили розуміння С. Голубевим категорії “факт” та вказали на методику встановлення фактів, яку використовував учений.

Мета статті – з'ясувати розуміння С. Голубевим категорії “факт” та вказати методику

встановлення фактів, яку використовував учений в історико-педагогічних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Головним завданням критики джерел є встановлення фактів. Для С. Голубева був очевидним взаємозв'язок критики джерел і факту як результату належного критичного опрацювання джерел. Рецензуючи дослідження Д. Вишневського з історії освіти, С. Голубев зауважив, що неналежна критика і некоректні наукові методи-“прийоми” ведуть до фактичних помилок. “Істотні дефекти у праці п. Вишневського полягають в недосконалоості його наукових прийомів, у недостатньо критичному ставленні до матеріалу, зібраному ним для дослідження, від чого і походять багато фактичних огрехів у ній” (курсив С. Голубева. – М. Г.) [7, 35].

Саме поняття “факт” С. Голубев не завжди розумів однозначно. Для нього, як історика доби позитивізму (друга половина XIX – початок XX ст.), було притаманне трактування факту як події, що відбулася в дійсності, у тому числі й минулій. Для прикладу, пишучи про Іоанікія Галятовського, вчений говорить про часи його “фактичного ректорства” (курсив С. Голубева. – М. Г.) у Києво-Могилянській колегії [1, 593]. Йдеться про те, що деякий час Й. Галятовський, будучи ігуменом братського монастиря і ректором колегії, був змушений жити поза Києвом. Тому “фактичним” ректором, на думку С. Голубева, видатний освітній діяч XVII ст. був лише тоді, коли жив у місті, а відтак дослідник ужив це поняття для передачі значення “реальне”, “дійсне”). Семантичне сполучення поняття “факт” і “дійсність” у свідомості вченого помітна навіть із уживання ним такого дещо неосмисленого словосполучення як “дійсні факти”. Так, пишучи про початкову історію Київської братської школи, дослідник зауважив, що вона “...заповнюється істориками за допомогою переказів і власних міркувань та здогадів, а тому до неї привнесено багато

неточного, з *дійсними фактами* незгідного...” (курсив наш. – М. Г.) [2, 85]. У цьому ж ключі слід трактувати часто вживані науковцем поняття “факт реальний”, “факти реальні”, “реальні факти” [6, 17, 26, 47].

Професор С. Голубєв, був очевидно, цілковито переконаним у здатності авторів джерел адекватно відобразити дійсність. До дзеркальної теорії мови Б. Рассела було ще далеко, але учений поза будь-якою теорію вірив у можливість фактографічного опису дійсності, зокрема й ним самим. Останнє помічаємо в одній із праць ученого, в якій він, описуючи події під час засідання Ради Київської духовної академії, стверджував, що передає факт “з фотографічною точністю” [6, 227 прим.]. Ця метафора вказує на віру автора у здатність людини зобразити дійсність у тексті так, наче вона зображена на фотографії.

Звідси впливає й трактування С. Голубєвим поняття “достовірний факт”, “доведений факт”. Як практикуючий науковець, він розумів, що дослідникам часто слід доводити наявність певного факту. Бо ж навіть якщо факт відбувся у минулому, він не завжди є очевидним для історика. Так, у праці про зародження Києво-Могилянської колегії, С. Голубєв говорить про суперечність певних висновків деяких науковців з “усіма історично достовірними фактами”, а одне з їхніх тверджень (про існування в Києві у XVI ст. Богоявленської церкви, що начебто доводило й існування братства та школи) вважав таким, що не є “фактом *безсумнівним*, доведеним” (курсив С. Голубєва. – М. Г.) [3, 73]. Із цієї зауваги есплікується двояке трактування вченим поняття “факт”: 1) факт – це безсумнівне, логічно доведене твердження про дійсність (що наближає вченого до певного усвідомлення наративності факту); 2) факт – це дійсність, яка існує (існувала) й попри те, була вона безсумнівно доведена вченим чи ні.

Крім того, в історико-педагогічних працях С. Голубєва бачимо й певний поділ фактів на прості і складні, значні і звичайні. Прості факти він виокремлював з джерел як безсумнівні прояви дійсності (дати, вислови тощо). Для прикладу, в одному із досліджень вчений зазначив: “Нами констатується факт, з якого часу киево-могилянській колегії присвоєно було в *офіційному* документі (Високомонаршій грамоті) назву *Академії*” (курсив С. Голубєва. – М. Г.) [4, 62]. У цьому випадку він констатував простий факт – уперше в документі, підписаному монархом, щодо Київської колегії вжито поняття “академія”. Звісно, цей факт можна було вивести не лише на

основі знання власне цього документу, але й усього офіційного дипломатарію, що стосувався згаданого навчального закладу. Складні факти також присутні у наративі С. Голубєва, насамперед у вигляді гіпотетичних висновків і тверджень, яким, проте, автор надавав безсумнівного (фактичного) значення. Зокрема, він зауважував, що одне з його припущень після перевірки отримало “значення і силу факту реального” [6, 47]. Тож припущення, на переконання професора, внаслідок певного підтвердження знову ж таки фактом (“факт, який *блискуче підтверджує моє припущення*” (курсив С. Голубєва. – М. Г.) [6, 49]) самі стають фактами.

Подібно С. Голубєв уважав фактом висновки дослідників про те, що печерський архімандрит, а згодом Київський митрополит П. Могила посилав на навчання за кордон здібних людей. Учений назвав цих осіб, але поступово відкинув значну частину прізвищ: Т. Земка, С. Косов, І. Трофимович-Козловський у той час перебували в інших місцях й не мали стосунку до архімандрита. Лише щодо І. Гізеля дав ствердну відповідь як про людину, котру П. Могила справді скерував здобувати іноземну освіту. Крім того, визнав можливою таку ж місію щодо С. Почапського. Але попри те, що йому вдалося підтвердити лише один випадок відправки ченця на закордонне навчання, учений називає фактом таку діяльність П. Могили, котрий намагається підтвердити ще й додатковими, але непрямыми аргументами. “...Сам факт посилання Могилою способних здібних людей в іноземні школи для завершення освіти, не підлягає сумніву; факт цей, незалежно від свідчення про нього майже сучасника, знаходить для себе опору як в тій високій повазі, яку почував Могила до західно-європейської освіти, так і в нестачі наявних професорів, здатних задовольняти широкі вимоги ново-виникаючої колегії” [5, 427], – писав учений.

Як і більшість істориків освіти, С. Голубєв надавав певним фактам більшого значення порівняно з іншими. Так, виникнення Київського богоявленського братства Голубєв назвав “крупним історичним явищем” [3, 147]. Пишучи про релігійно-моральне “пробудження” в Києві на межі XVI – XVII ст., стверджував: “Першим крупним фактом, який свідчить про таке пробудження, й була думка про заснування братства...” [3, 150]. Тож навіть появу певної думки-ідеї учений вважав “крупним фактом”. Говорячи про посібник грецької мови для учнів братських шкіл “Адельфотес”, С. Голубєв твердив, що його поява була “важливим фактом, який не мало сприяв успішному вивченню

грецької мови в південно-руських школах” [3, 199]. Звісно важливість того чи іншого факту спиралася на особисті оціночні судження вченого. Попри важливість факту ученого цікавила і його новизна. Аналізуючи статтю Ф. Титова “Поправка і доповнення до історії Київської духовної Академії” (1898), учений зауважував: “Стаття ця містить один цінний факт, – саме, що Академічна бібліотека згоріла 29 лютого 1780 року. Але в науці факт цей відомий вже давно, і повторення його не привносить до неї рішуче нічого нового (в сенсі новизни значення його нульове)” [6, 55]. Зауважимо, що таке твердження С. Голубєва скоріше було наслідком неприязного ставлення до свого наукового опонента Ф. Титова, ніж нігілістичної оцінки самого факту.

Як досвідчений дослідник, С. Голубєв виступав проти виведення фактів на основі так званого “мовчання джерел”. Так, опоненти вченого зауважили, що хоч про відвідини Києва патріархами антиохійським Йоакимом і олександрійським Мелетієм зовсім немає письмових свідчень, але немає і тогочасних вказівок на їх відсутність у місті [8, 271]. На це С. Голубєв відповів: “Наука критика повинна знати, що мовчання мовчанню різниться. Мовчання джерел про відому подію незворотно повинно розумітися як доказ того, що самої події не було” [3, 55 прим.]. Для підтвердження своєї думки він навів цікавий приклад: сучасні мандрівки російського імператора висвітлюють усі газети і розповідають про кожен його крок, передовсім, де він побував, які міста і установи відвідав. Далі поставив риторичне питання: коли б згодом історик, цікавлячись мандрівками коронованої особи, переглядав періодичні видання, то невже для нього мовчання преси про відвідини володарем якогось міста не буде доказом того, що цієї події не було? Стверджуючи те, що у південно-західній Русі населення цікавилася відвідинами патріархів не менше, ніж зараз мандрівкою царя [3, 55 прим], дослідник доводив тезу про відсутність джерельних вказівок про вагомий факт, як про відсутність самого факту.

Специфічним видається підхід С. Голубєва щодо використання джерел, які прямо не стосуються досліджуваного предмету. Так, прагнучи охарактеризувати навчальний процес Київської братської школи, вчений констатував відсутність необхідного комплексу джерел, використання яких дало б змогу це здійснити. При цьому С. Голубєв відкинув спосіб задіювати джерела пізнішого часу, які прямо стосуються Київської колегії, але схвалив можливість використовувати джерела того ж часу, які

стосуються інших братських шкіл. З приводу останніх зауважив дві обставини: 1) таких “педагогічних пам’яток” щодо інших шкіл також збереглося небагато; 2) для розкриття історії Київської братської школи такими документами треба користуватися “з обережністю, із остороги, щоб часткове, місцеве не розробити загальним” [3, 178]. Тож для окреслення змісту навчання у школі при Богоявленському братстві учений використав статут Луцької братської школи, й на його основі зробив висновок, що у Києві навчали риторики, діалектики, філософію. При характеристиці змісту початкової освіти Київської братської школи С. Голубєв цитував “Граматику” (1616 р.) Мелетія Смотрицького, який писав, що діти починають вчитися з букваря, тобто алфавіту, а потім переходять до часослова і псалтиря [3, 189].

Значно пізніше (через два десятиліття) учений переглянув свою позицію щодо невикористання джерел пізнішого часу для характеристики досліджуваного предмету. Так, оперуючи джерелами середини XVIII ст. він описував стан речей у Київській академії наприкінці XVII – початку XVIII ст., мотивуючи це традицією-тяглістю-звичаями. “Наведений документ відноситься до дещо пізнішого часу, про який у нас йде мова, але в ньому констатуються *давні академічні звичаї*” (курсив наш. – М. Г.) [4, 17], – зауважив С. Голубєв. Як бачимо, дослідник не завжди відзначався послідовністю у застосуванні правил використання джерел для встановлення фактів.

Прикладом техніки встановлення фактів на основі аналізу джерел може слугувати з’ясування С. Голубєвим часу, коли у Києві відбулися заворушення православних киян проти Лаврської школи. Раніше цю подію датували 1634 або 1635 рр. Джерелом такого датування був “Exegesis” – трактат на захист київських шкіл, виданий власне у 1635 р. У ньому описувалася ця подія, ще й так, наче відбулася нещодавно. Але Степан Тимофійович доводив інше, причому на основі цього ж джерела. Беручи за основу надруковане в “Exegesis” повідомлення С. Косова, він подав його повністю, а відтак зауважив: “Іпрямі вказівки в приведеному місці і міркування, які безпосередньо витікають з нього, не дають ні найменшої підстави відсувати описуване тут обурення киян проти могилянської колегії далі за осінь 1631 року” [5, 438].

Для підтвердження своєї думки він навів такі аргументи. По-перше, С. Косов приурочив цю подію до того часу, коли він разом з іншими вчителями нововідкритої школи щойно прибули до Києва. Він прямо говорить, що події відбулися

у той час, коли вони під захистом “святих стражів” (С. Косов натякав на Лавру, де були поховані святі “угодники”) застосували *primus Minervae munus* (перший обов’язок служіння Мінерві). У цьому твердженні, на переконання С. Голубєва, є дві вказівки на дати: а) під “покровом” Лаври колегія була один рік, а потім (з 1632 р.) переїхала до братського монастиря, а тому у 1635 р. С. Косову не було потреби говорити, що незадоволення киянами могилянською школою відбулося тоді, коли вони перебували під захистом “святих стражів”; б) латинський вислів вказує, що С. Косов та його колеги лише приступили до навчання (виконували перший обов’язок служіння науці). По-друге, С. Косов у цьому документі кладе різку межу між тим тривожним становищем могилянської школи, коли він та його колеги застосували *primus Minervae munus*, і сучасним для “*Exegesis*” становищем, коли “серця всіх просвітилися” й київські обивателі з охотою наповнювали “Аполонові житниці” (Києво-Могилянську школу) своїми дітьми “як мурахами”. Коли б виступи киян проти Могилянської колегії були в 1635 р., або навіть у 1634 р., то невже її наставники протягом кількох місяців могли настільки заслужити любов киян, щоб ті почали своїх синів посилати до цих шкіл [5, 438 – 439]. По-третє, якщо визнати, що кияни мали намір громити Київську колегію у 1634 – 1635 рр. (тобто через три-чотири роки її існування), то видається дивним, як це могло статися на той час, коли Петро Могила своєю енергійною діяльністю на користь православ’я під час сеймів 1632 – 1634 рр. заслужив загальну прихильність “південно-руського народу” і за свої заслуги був вшанований обранням у сан митрополита [5, 439]. Як бачимо, третій аргумент не ґрунтується на джерелі, – він позаджерельний, але дедуктивно-логічний.

Черговим прикладом встановлення С. Голубєвим історичного факту на основі внутрішньої критики джерела є уточнення часу ректорства в Києво-Могилянській школі відомого освітнього діяча першої половини XVII ст. Ісаї Трофимовича Козловського. Чимало дослідників вважали, що він був ректором ще на 1635 рік, коли його прізвище згадано в тогочасному “Патериконі”. С. Голубєв навів витяг із “Патерикона” 1635 р., в якому польською мовою йшлося про те, що у 1633 р. П. Могила до царгородського патріарха послав за сакрою отця І. Трофимовича – на той час ректора київських шкіл. Відтак учений стверджував, що у 1635 р., коли писався “Патерикон” І. Трофимович уже не був ректором. При цьому передбачив зауваження

можливих опонентів з приводу того, що слова “*na ten czas*” мають двояке значення і можуть перекладатися і “в той час” і в “цей час”. Але, на його думку, потрібно дотримуватися першого із вказаних значень цих слів з таких міркувань. По-перше, у протилежному випадку вийшла б “нескладиця”, адже І. Трофимович відправився до патріарха за сакрою для П. Могили у 1633 р., і коли б на 1635 р. він продовжував бути ректором, то автор “Патерикону” не міг вживати слова “на той час” через недоцільність (він, на переконання С. Голубєва, написав би просто, що І. Трофимович – ректор). По-друге, в трактаті “Тератургимі” А. Кальнофойського (1637 – 1638 рр.) серед осіб, які відбирали в уніатів собор Св. Софії у 1633 р., був згаданий І. Трофимович – “на той час Колегії Могилянської в Києві Ректор, зараз ігумен монастиря св. ієрарха Миколая Пустинного...” [1, 601]. Звідси учений зробив остаточний висновок, який вважав фактом: у 1633 р. Трофимович був ректором, а в 1635 – 1637 р. – ні.

Висновки. Отже, як засвідчує логіко-семантичний аналіз історико-педагогічного наративу С. Голубєва, категорія “факт” розумілася вченим неоднозначно. Він тлумачив факт, з одного боку, як подію, що відбулася в дійсності, попри те, була вона безсумнівно доведена дослідниками чи ні, з іншого – як безсумнівне, логічно доведене твердження про дійсність. Останнє, безумовно, наближало вченого до певного усвідомлення наративності факту. Крім того, в історико-педагогічних працях С. Голубєва бачимо й певний поділ фактів на прості і складні, важливі і звичайні. Дослідник не завжди відзначався послідовністю у застосуванні правил використання джерел для встановлення фактів. Проте найкраще йому вдавалося на основі аналізу джерел встановлювати датування історичних подій. Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо з’ясування механізмів внутрішньої і зовнішньої критики джерел, які використовував С. Голубєв у своїй дослідницькій лабораторії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубев С. Геден Одорский (бывший ректоръ Киевской Академии въ начале XVIII стол.) / С. Голубев // *Труды Киевской Духовной Академии*. – 1900. – Кн. 10 (октябрь). – С. 147 – 190; Кн. 12 (декабрь). – С. 567 – 628.
2. Голубев С. Древняя и новыя сказания о начале Киевской Академии / С. Голубев // *Киевская старина*. – 1885. – № 1 (январь). – С. 85 – 116.
3. Голубев С. История Киевской духовной

академии. Выпускъ первый. Периодъ до-могилянскій / С. Голубев. – К.: Въ Университетской типографии, 1886. – III + 233 + II + 117 + III с.

4. Голубев С. Киевская Академия въ конце XVII и начале XVIII стол. / С. Голубев. – К., 1901. – 101 с., 2 рис.

5. Голубев С. Киевский митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники (Опытъ историческаго изслѣдованія) / С. Голубев. – К.: Тип. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1883. – Т. I. – 576 с.

6. Голубев С. Несколько страницъ изъ новейшей истории Киевской Духовной Академии (Ответъ профессора Голубева профессору Титову и бесѣды его съ разными лицами по вопросамъ ученымъ, учебнымъ и житейскимъ) / С. Голубев. – К.: Тип. И.И. Горбунова, 1907. – 239 с.

7. Голубев С. Отзывъ о сочинении г. Вишневецкаго: Киевская академия в первой половине XVIII века (рукопись) / С. Голубев. – К.: Тип. И.И. Горбунова, 1900. – 37 с.

8. П. Л. (Лашкарев П.). По вопросу о начале Киевской Академии (Ответъ С.Т. Голубеву) / П. Л. // Киевская старина. – 1885. – № 2 (февраль). – С. 268 – 281.

9. Ульяновський В. І. Двічі професор: Степан Голубев в університетському та академічному контекстах / В. І. Ульяновський. – К.: НКПІКЗ, “Фенікс”, 2007. – 360 с.

REFERENCES

1. Golubev, S. (1900). *Gedeon Odorskiy (byvshiy rektor Kievskoy Akademii v nachale XVIII stol.)* [Gedeon Odorsky (former rector of the Kiev Academy at the beginning of the 18th century)]. *Trudy Kievskoy Dukhovnoy Akademii*, Vol. 10, pp. 147 – 190; Vol. 12, pp. 567 – 628. [in Russian].

2. Golubev, S. (1885). *Drevniya i novyya skazaniya o nachale Kievskoy Akademii* [Ancient and new legends about the beginning of the Kiev

Academy]. *Kievskaya starina*, Vol. 1, pp. 85 – 116. [in Russian].

3. Golubev, S. (1886). *Istoriya Kievskoy dukhovnoy akademii. Vypusk pervyy. Period domogilyanskiy* [History of the Kiev Theological Academy. Issue the first. Pre-Mohyla period]. Kyiv: In Universitety Publ., III + 233 + II + 117 + III p. [in Russian].

4. Golubev, S. (1901). *Kievskaya Akademiya v kontse XVII i nachale XVIII stol.* [Kiev Academy in the late XVII and early XVIII century]. Kyiv, 101 p. [in Russian].

5. Golubev, S. (1883). *Kievskiy mitropolit Petr Mogila i ego spodvizhniki (Opyt istoricheskago izsledovaniya)* [Kiev Metropolitan Peter Mogila and his Companions (Experience of Historical Research)]. Kyiv: G. T. Korchak-Novitski Publ., Vol. 1, 576 p. [in Russian].

6. Golubev, S. (1907). *Neskolko stranits iz noveyshey istorii Kievskoy Dukhovnoy Akademii* [Several pages from the recent history of the Kiev Theological Academy]. Kyiv: I.I. Gorbunov Publ., 239 p. [in Russian].

7. Golubev, S. (1900). *Otzyv o sochinenii g. Vishnevskogo: Kievskaya akademiya v pervoy polovine XVIII veka (rukopis)* [Feedback on the work of Mr. Vishnevsky: Kiev Academy in the first half of the 18th century (manuscript)]. Kyiv: I.I. Gorbunov Publ., 37 p. [in Russian].

8. P. L. (Lashkarev P.). (1885). *Po voprosu o nachale Kievskoy Akademii (Otvety S.T. Golubevu)* [On the question of the beginning of the Kiev Academy (Reply to ST Golubev)]. *Kievskaya starina*, Vol. 2, pp. 268 – 281. [in Russian].

9. Ulianovsky, V. I. (2007). *Dvichi profesor: Stepan Holubiev v universytetskomu ta akademichnomu kontekstakh* [Twice Professor: Stephen Golubev in university and academic contexts]. Kyiv: NKPIKZ, “Feniks” Publ., 360 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.03.2017

“Чим повніше джерело знань, тим глибше ріка життя”.

Валентин Доміль
письменник-афорист

“Якщо запастися терпінням і виявити старання, то посіяні насіння знання неодмінно дадуть добрі сходи. Навчання корінь гіркий, так плід солодкий”.

Леонардо да Вінчі
видатний італійський вчений